LOGOPEDIK TA’SIR TAMOYILLARI VA METODLARI NIMA?

Abdurahmonova Niginabonu Jahongir qizi
Qo’qon davlat pedagogika instituti
Maxsus pedagogika – logopediya
yo’nalishi 1 kurs talabasi
Qurbonova Nazokatxon Iqboljon qizi
Qo’qon davlat pedagogika instituti
Maxsus pedagogika yo’nalishi 1 kurs talabasi

Annotatsiya: Inson xayot gultoji bo‘lsa, farzand oila ne’mati, uning tarbiyasi esa ota-onaning mehnati hisoblanadi. Farzand tarbiyasida nutq va nutq madaniyati barcha jabxada na’munali bo‘lishi kerak. Odam o‘z fikrini nutqi orqali ifodalaydi. Nutqda kamchilik bo‘lsa, buni albatta bartaraf etish yo‘llari va usullari albatta topiladi. Nutqiy nuqsonlarni bartaraf etishda etiologik omillarni hisobga olish etiologik omillarni hisobga olish juda muhim. Bular tashqi, ichki, biologik va ijtimoiy-psixologik omillar.

Kalit so‘zlar: Logopedik ta’sir, ta’lim, xususiyat, ilm, tovush, talaffuz, nutq, duduqlanish, muhit, logoped.

Logopedik ta’sir o‘z ichiga korreksion ta’Iim vazifalarini oluvchi pedagogik jarayondan iborat. Korreksion ta’lim jarayonida quyidagi umumdidaktik tamoyillarga katta ahamiyat beriladi: ta’limning tarbiyalovchi xususiyati, ilmiylik, sistemalilik, ketma-ketlilik, ko‘rgazmalilik, tushunarlilik va faollik, mustahkamlilik, yakkayondashish.

Logopedik ta’sir etishda maxsus tamoyillarga ham asoslanadi: etiopatogenetik (nutqiy nuqson etiologiyasi va mexanizmini hisobga olish), sistemalilik va nutqiy nuqson tuzilishini hisobga olish, komplekslilik, differensial yondashish, shaxs xususiyatlarini hisobga olish, faoliyatli yondashish, ontogenetik tamoyil, tabiiy nutqiy muhit sharoitida mantiqiy ko‘nikmalarni shakllantirish

Nutqiy nuqsonlarni bartaraf etishda etiologik omillarni hisobga olish etiologik omillarni hisobga olish juda muhim. Bular tashqi, ichki, biologik va ijtimoiy-psixologik omillar.

Misol uchun, dislaliyada kuzatiladigan noto‘g‘ri prikus, tovushlar talaffuzining buzilishiga, artikulatsion motorikaning rivojlanmay qolishiga sabab bo‘ladi. Bunday paytda logopedik ishlar prikusni to‘g‘rilovchi ortodontik aralashuv bilan birgalikda olib boriladi.

Duduqlanishni bartaraf etishda etiologik omilning xususiyatiga qarab logopedik ish turlicha qurilishi mumkin. Funksional xarakterdagi duduqlanishda asosiy e’tibor nutqiy kommunikatsiyani normallashtirish, ijtimoiy muhitga ta’sirlar psixogen

belgilarni bartaraf etishga qaratiladi. Organik xarakterdagi duduqlanishda logopedik ta’sir asosan motor belgilarni normallashtirishga qaratiladi.

Logopedik ta’sir qator hollarda turli xil tibbiy muolajalar bilan birgalikda olib boriladi. Kompleks tibbiy-ruhiy-pedagogik ta’sir murakkab nutqiy nuqsonlarni asosan dizartriya, duduqlanish va alaliyani bartaraf etishda muhim ahamiyat kasb etadi. Turli toifadagi, rivojlanishi orqada qolgan bolalar bilan olib boriladigan logopedik ish o‘zining xususiyatiga ega bo‘ladi. Logopedik ta’sir jarayonida nutqning rivojlanganlik darajasi, bilish faoliyati, bolaning sensor va motor xususiyatlarini hisobga olish zarur.

Logopedik ta’sir bir maqsadga yo‘naltirilgan murakkab tashkil etiladigan jarayon bo‘lib, bir nechta bosqichlarda amalga oshiriladi. Ularning har biri o‘zining maqsadi, vazifasi, metod va usullari bilan belgilanadi.

Logopedik ta’sir ontogenetik tamoyil, nutqning rivojlanish qonuniyatlarini hisobga olish asosida amalga oshiriladi. Misol uchun bolada tovushlar talaffuzining qo‘pol buzilishida: sing‘aluvchi, shovqinli, sensor, logopedik ishning ketma-ketligi ontogenezda bu tovushlari egallash bilan aniqlanadi (sirg‘aluvchi, shovqinli, sensor).

Logopedik ishlarni olib borishda asosiy o‘rinni, shaxsni bir butunlikda korreksiyalash va tarbiyalash egallaydi. Bunda shaxsning yoshi, nutqiy nuqson tuzilishlari hisobga olinadi. Bosh miyaning shikastlanishi bilan bog‘liq bo‘lgan nutqiy faoliyat buzilishlarini korreksiyalashda shaxs xususiyatlarini hisobga olish muhim ahamiyatga ega (alaliya, afaziya, duduqlanish, dizartriya).

Nutqiy kamchiliklarni korreksiyalash, yetakchi faoliyatni hisobga olish bilan birgalikda olib boriladi Maktabgacha yoshdagi bolalarda o‘yin faoliyati, motorika, sensor soha, lug‘at boyligi, til qonuniyatlarini egallash bola shaxsini shakllantirish jarayonida olib boriladi. Turli xil nutqiy kamchiliklarni bartaraf etishda logopedik ta’sirning asosiy shakllari bo‘lib, ta’lim-tarbiya, korreksiya, kompensatsiya, adaptatsiya, reabilitatsiya hisoblanadi. Logopedik ta’sir turli xil metodlar yordamida amalga oshiriladi. Ta’lim metodlarining turli xil tasniflari mavjud. Logopedik ishda amaliy, ko‘rgazmali va og‘zaki metodlardan foydalaniladi, u yoki bu metodni qo‘llash nutqiy nuqson xususiyati bilan belgilanadi.

Amaliy metodlarga mashqlar, o‘yin va modellashtirish kiritiladi.

Mashqlar - bu berilgan amaliy va aqliy harakatlarning ma’lum ketma- ketlikda bola tomonidan takrorlanishidir. Artikulatsiya va ovoz kamchiliklarini bartaraf etishda bunday mashqlar ishning samaradorligini oshirishga yordam beradi. Artikulatsion mashqlarni doimiy ravishda bajarib turish, tovushni nutqqa quyish va to‘g‘ri talaffuz etish uchun zamin tayyorlaydi.

Mashqlar taqlidiy-bajaruvchi, konstruktiv va ijodiy guruhlarga bo‘linadi.

Taqlidiy-bajariluvchi mashqlar bolalar tomonidan namuna asosida bajariladi. Logopedik ishda asosiy amaliy xarakterdagi mashqlar egallaydi (ovoz, nafas, artikulatsiya, umumiy va mayda qo‘l motorikasini rivojlantiruvchi). Boshlang‘ich

bosqichlarda harakatlar ko‘rgazmalilik asosida egallanadi. Harakat usullari egallangan sari ko‘rgazmalilik "yo‘qolib" boradi va og‘zaki shaklda bayon qilish bilan almashtiriladi. Shu tariqa boshida artikulatsion mashqlar ko‘rgazmalilik asosida ko‘ruv idrokiga tayanib, logoped bilan birgalikda amalga oshiriladi. Keyinchalik bu mashqlar mustahkamlangach, faqatgina logopedning og‘zaki buyruqlari asosida bajariladi.

Logopedik ish jarayonida turli xildagi konstruktorilash turlaridan ham foydalaniladi. Misol uchun, optik disgrafiyani bartaraf etishda bolalar harf qismlaridan butun harflarni yasaydilar. To‘g‘ri psixoterapiya kichik yoshli bolalar uchun turli xil o‘yin usullari, rangli didaktik materiallar, mehnat, musiqa, ritmika va boshqalardan foydalanishda ifodalanadi. Psixoterapiyaning bunday shaklari ruhiy profilaktika va ruhiy gigiyena bilan uzviy bog‘lanadi. Katta yoshli o‘quvchilar uchun psixoterapiyaning asosiy usullaridan keng foydalanish muhimdir.

Ishontirish (suggestiya) — psixoterapiyaning maxsus metodidir. Tashqaridan boshqa shaxs orqali ishontirish (geterosuggestyya) va o‘z- o‘zini ishontirish (autosuggestiya) mavjud. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarda psixikaning yetilmaganligi va diqqat-e’tiborni bir joyga qarata olmaslik bilan bog‘liq ravishda psixoterapiya va autogen mashg‘ulotlari ularga nisbatan qo‘llanilmayotir. Ko‘pgina iogopedlar duduqlanadigan bolalar bilan ishlashda qo‘l, yelka, bo‘yin, oyoq, yuz muskullarini bo‘shashtirishga yordam beradigan o‘yin va mashqlardan foydalanishyapti.

Hozirgi davrda logopedik ta’sir etish ikki vo‘nalishda: bevosita va bilvosita amalga oshiriladi. Bevosita logopedik, ta’sir duduqlanuvchilar bilan guruh bo‘lib va yakka tartibda mashg‘ulot olib borish davrida amalga oshiriladi. Bu mashg‘ulotlar umumiy va nutq harakatlarini rivojlantirishni, nafas olish harnda nutq sur’ati va ohangini modellashtirishni, nutqiy muomalani faollashtirishni, zarur holatlarda diqqat bilan eshitish va fonematik idrok etishni rivojlantirishni, tovushlarni talaffuz etishdagi nuqsonlarni tuzatishni, sust va faol lug‘at boyligini kengaytirishni, jumlalami grammatik jihatdan tartibga solishni takomillashtirishni nazarda tutadi. Duduqlanuvchilar bilan mashg‘ulotlar paytida xulq-atvordagi ruhiy og‘ishlar bartaraf etiladi (o‘quvchilarda, o‘smirlarda), nuqsonga nisbatan to‘g‘ri munosabat hosil qilinadi, aqliy qobiliyat, odob va axloq to‘g‘risidagi tasavvurlar rivojlantiriladi, har tomonlama rivojlangan shaxs tarkib toptiriladi

Maktabgacha tarbiy yoshdagi bolalarning nutq rejimi kattalarning keng ko‘lamli yordami orqali amalga oshiriladi. Bunda ular bolalarning bir nutq bosqichidan boshqasiga o‘tishini muntazam nazorat qiladilar. o‘quvchilar, o‘smirlar va kattalarning nutq rejimi ular tomonidan zarur nutq mashqlarini tanlab olishni, ular tomonidan to‘g‘ri nutq talablarini, turli sharoitlarda to‘g‘ri nutq ko‘nikmalarini mashq qildirilishini nazarda tutadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mo’minova L.R. Tutilib gapiruvchi o’smirlar uchun qo’llanma.
2. Asqarxo’jayeva M. Bog‘chalarda o’zbek tilini o’rganish. Bolalar bog‘chalari tarbiyachilari uchun metod qo’llanma. 1994 yil.
3. Qodirova F.R., Qodirova R.M. Bolalar nutqini rivojlantirish nazariyasi va metodikasi. 2006 yil.
4. Qodirova R.M. Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda diologik nutqni rivojlantirishning omillari. 2002 yil.
5. D.A.Nurkeldiyeva, Z.I.Islambekova "Rivojlanishda nuqsoni bo‘lgan bolalar diagnostikasi", T-2013